

Utváření armády a bezpečnostních složek v prvních letech meziválečného Československa

---

1 Úvod

1.1 Ozbrojená demokracie

Československo od svého vzniku čelilo nepřízni nejen svých sousedů, ale i významné části obyvatelstva v rámci vlastních hranic. Ač si po celé meziválečné období udrželo demokratický charakter, zároveň z důvodu vnitřní i vnější bezpečnosti disponovalo početnou armádou a propracovaným a výkonným bezpečnostním aparátem. Ozbrojené složky státní moci – zaměřené proti vnějšímu i vnitřnímu nebezpečí – podléhaly různým ministerstvům a působily na různém právním základě. Jistá roztržitost, vycházející mimo jiné také z kontinuity jednotlivých sborů z doby habsburské monarchie, bezpochyby ztěžovala vzájemnou koordinaci a tím i hájení zájmů státu jako celku, na druhou stranu se však jednotlivé složky díky značné samostatnosti mohly lépe soustředit na konkrétní úkoly. Přesto nedostatky převažovaly, a v pozdějším období, kdy se rapidně zvyšovalo ohrožení státu, se projevil tendence ke koordinaci, či dokonce ke slučování jednotlivých bezpečnostních sborů.

1.2 Ozbrojené sbory v počátcích republiky jako téma historiografického výzkumu

Československá armáda meziválečné republiky se těší trvalému zájmu historiků i široké veřejnosti. Je pravidelně hodnocena jako moderní, skvěle vyzbrojené vojsko, a její nástup při mobilizaci v září 1938 je dodnes v historické paměti české společnosti zapsán jako okamžik vrcholného národního vypětí. Meziválečná armáda je ale současně vnímána právě prizmatem roku 1938. Zájem veřejnosti i odborníků se proto soustřeďuje na třicátá

léta, na dobu, kdy se armáda i stát připravovaly k obraně. Opomíjena tak zůstává celá první polovina období existence tohoto vojska, včetně klíčových prvních let existence státu, kdy se formovaly fyzické, ideologické a také právní základy, na nichž se vojsko dále vyvíjelo. Ohromný nepoměr pozornosti měl celou řadu důvodů, výsledkem však dodnes zůstává jen relativně malý počet prací, které se věnují prvním letům existence armády v samostatném státě.

Z tohoto pohledu je jistým paradoxem, že první zpracování, navíc faktograficky velmi podrobné, pochází již z roku 1919, tedy prakticky v reálném čase. Jednalo se o historizující rekapitulaci prvního roku existence československé armády na domácí půdě, kterou nechal zpracovat tehdejší ministr národní obrany Václav Klofáč. Tento obsáhlý strojopis nebyl určen pro širokou veřejnost, a měl především dokumentovat význam ministerstva a Klofáče samotného při budování vojska.¹²⁶⁹ Stejně motivy asi mělo i vydání souboru Klofáčových parlamentních projevů, které dnes poskytují vhled do problematiky politického vyjednávání odborně vojenských problémů v tehdejší době i obecně.¹²⁷⁰ Velké množství informací přinesly paměti některých snad méně známých, přesto klíčových aktérů: již v roce 1927 podal inspirativní osobní pohled básník a literát Josef S. Machar, který vykonával do roku 1924 funkci generálního inspektora armády.¹²⁷¹ Dodnes zcela zásadní význam pak mají vzpomínky profesionálního vojáka Rudolfa Kalhousa.¹²⁷² Co se týče prvorepublikových historiků, nemohla problematika skromných začátků budování armády konkurovat tematice legií. Jistému zájmu se těšila pouze otázka bojů na Slovensku; kromě detailních studií operačního charakteru z pera profesionálních vojáků je v tomto ohledu nutné zmínit práce Fedora Houdka a zvláště Zdeňka Ježka.¹²⁷³ Dobový, byť výrazně propagandisticky podbarvený pohled na první léta organizace armády lze nalézt v několika souhrnných pracích ze svého závěru existence první republiky, které měly podpořit utvrzování státní a národní identity v podmínkách zhoršující se mezinárodní a vnitropolitické situace.¹²⁷⁴

1269 Československá branná moc v prvním roce republiky (Výroční zpráva MNO). Praha: Ministerstvo národní obrany, 1919.

1270 Osudy branné moci československé za prvního ministra národní obrany V. J. Klofáče. Parlamentní projevy ministry. Praha: Tiskové a vydavatelské družstvo československých socialistů, 1920.

1271 Machar, J. S., Pět roků v kasárnách. Vzpomínky a dokumenty. Praha: Aventinum, 1927.

1272 Kalhous, R., Budování armády. Praha: Melantrich, 1936.

1273 Ježek, Z., Boje o Slovensko v letech 1918–1919. Praha: nákl. vlastním, 1928.

1274 Armáda a národ. Praha: L. Mazáč, 1938; Dvacet let československé armády v osvobozeném státě. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1938.

Po roce 1938 nastala v historiografickém zpracování tématu dlouhá pauza. Práce vydané po roce 1948 mohou dnes posloužit spíše jako pramen pro zkoumání fenoménu ideologizace historie v tehdejší době; krátká doba uvolnění šedesátých let položila dodnes platné základy zkoumání mnoha témat, konkrétní otázky budování armády v prvních letech existence státu k nim však bohužel nepatřily. Tuto funkci převzaly práce vzniklé v zahraničí, respektive v západní Evropě.¹²⁷⁵ Skromný základní přehled pro domácí veřejnost poskytl v samém závěru osmdesátých let příslušný díl (na tehdejší poměry ambiciózního) kompendia *Vojenské dějiny Československa*.¹²⁷⁶

Systematičtější pozornost českých a slovenských profesionálních historiků tak lze pozorovat až po roce 1989, přičemž převrat a revizi dosa-
vadních kánonů přineslo zvláště využití archivních materiálů cizí proveni-
ence,¹²⁷⁷ a také pohledy autorů, kteří s větším pochopením či nostalgií
vnímali tradice rakousko-uherského mocnářství, jeho armády a postoje
s nimi spjatých konkrétních jednotlivců.¹²⁷⁸ Přetrvává také zájem zahra-
ničních badatelů.¹²⁷⁹ Možnosti výzkumu podstatně zlepšilo otevření archi-
vů po roce 1989, přičemž pro dané téma je bezpochyby nejvýznamnější

1275 Převratný význam měly zvláště dvě obsáhlé studie ze sedmdesátých let: Hummelberger, W., *Die tschechoslowakische Armee 1918–1920*. In: *Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem ersten Weltkrieg*. (Hrsg. von Arbeitsgemeinschaft Truppendienst). Wien; Heidelberg: Verlag Carl Ueberreuther, 1973, s. 393–416; a zvláště Kostřba-Skalický, O., *Bewaffnete Ohnmacht. Die tschechoslowakische Armee 1918–1938*. In: Bosl, K. (Hrsg.), *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. München: Oldenbourg, 1979, s. 439–527. Zajímavou perspektivu zvláště pro první týdny po převratu poskytla edice zpráv německého konzula v Praze: Alexander, M. (Hrsg.), *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag. Innenpolitik und Minderheitenprobleme in der Ersten Tschechoslowakischen Republik I. Von der Staatsgründung bis zum ersten Kabinett Beneš 1918–1921. Berichte des Generalkonsuls von Gebtsattel, des Konsuls König und des Gesandten Professor Saenger*. München: Oldenbourg 1983.

1276 Bílek, J. a kol., *Vojenské dějiny Československa III. 1918–1939*. Praha: Naše vojsko, 1987.

1277 V tomto ohledu vynikají výsledky dlouhodobé koncepční práce Radko Břacha, zvl.: Břach, R. (ed.), *Mission militaire française auprès de la République Tchecoslovaque / Francouzská vojenská mise v Československu 1919–1939 I–VI*. Praha: Historický ústav Armády České republiky, Vojenský historický ústav, 1999–2014; Břach, R., *Generál Maurice Pellé*. První náčelník hlavního štábu čs. branné moci. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – Vojenský historický ústav, 2007; Břach, R.; Láník, J., *Dva roky bojů a organizační práce. Československá armáda v letech 1918–1920*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky; Vojenský historický ústav, 2013. K dalším průkopníkům se řadí zvl. Bohumír Klípa: Klípa, B., *Italská vojenská mise v Československu. Historie a vojenství*, 44 (1995), č. 3, s. 26–78. Jednou ze zásadních prací je také Hronský, M., *Boj o Slovensko a Trianon*. Bratislava: Národné literárne centrum; Dom slovenskej literatúry, 1998.

1278 Fučík, J., *Generál Podhajský*. Praha; Litomyšl: Paseka, 2009.

1279 Národnostní problematiku jako jednu ze stěžejních otázek meziválečné armády řešil Zückert, M., *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918–1938*. München: Oldenbourg, 2006.

Vojenský historický archiv v Praze.¹²⁸⁰ Přes dosažené výsledky však téma dodnes zůstává spíše na okraji zájmu. Výzkumný projekt týmu pod vedením Ivana Šedivého věnovaný podstatné otázce srovnání revolučnosti a naopak kontinuity „zakladatelského období“ prvních let existence Československé republiky, jehož integrální částí se stala i vojenská problematika, zůstal jen jednou z mála výjimek komplexního přístupu.¹²⁸¹

Prvorepublikové bezpečnostní sbory se ve veřejnosti dlouhodobě těšily velké popularitě, zvláště ovšem díky populárním zpracováním v rámci televizní produkce. Umělecké ztvárnění pak realitu prostředí bezpečnostních sborů bezpochyby deformuje. Historická obec se dějinami vnitrostátních bezpečnostních složek, pomineme-li různé dobové výroční práce,¹²⁸² zabývala s různou intenzitou a přístupem. Finanční stráž nejlépe zpracoval Jaroslav Beneš,¹²⁸³ jenž mohl navázat na dřívější autory.¹²⁸⁴ Četnictvo díky četným televizním seriálům došlo velké obliby a stalo se námětem mnoha soudobých prací jak po organizační stránce,¹²⁸⁵ tak v otázce personálií¹²⁸⁶ a přechodu do služeb republiky.¹²⁸⁷ Pozornosti se naopak nedostává polnímu četnictvu.¹²⁸⁸ V minulosti popularizovala seriálová tvorba

1280 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv. Především jde o fondy Ministerstva národní obrany, Vojenské kanceláře prezidenta republiky, Francouzské vojenské mise, Vrchního velitelství čs. branné moci, jednotlivých zemských vojenských velitelství, jakož i různých svazků a útvarů.

1281 Projekt Grantové agentury ČR č. 409/05/2088. V rámci projektu k armádě zvl. Maršálek, Z., Armáda v roce jedna – nový duch versus kontinuita. In: Hájek, J.; Šedivý, I. a kol., Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921). Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 29–63; Maršálek, Z., Vojenské elity a personální problematika obsazování nejvyšších orgánů československé branné moci v počátcích první republiky. In: Na pozvání Masarykova ústavu 3. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2007, s. 93–101.

1282 Např. Deset let Československé republiky I–III. Praha: Státní tiskárna, 1928.

1283 Beneš, J., Finanční stráž československá 1918–1938. Dvůr Králové nad Labem: Fortprint, 2005.

1284 Např. Brodesser, S. a kol., Celnictví v Československu. Minulost a přítomnost. Praha: Naše vojsko, 1982; Holub, O., Stůj! Finanční stráž! Praha: Naše vojsko, 1987.

1285 Např. Dlouhý, M., Století četnické kriminalistiky. Historie kriminalistiky u četnictva na území České republiky. Cheb: Svět křídel, 2014.

1286 Např. Kolářová, I.; Kolář, O., Generál četnictva Karel Vyčítal. Praha: Academia, 2018; Hubený, D., Personální záležitosti z počátků československé správy Podkarpatské Rusi – obsazování četnických postů. In: Аркасівські читання: історико-археологічні та етнологічні дослідження у контексті гуманітарного розвитку європейського суспільства. Матеріали VI Міжнародної наукової конференції (15–16 квітня 2016 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016, s. 54–57.

1287 Viz vynikající dílo Klečacký, M., Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918–1919. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha 2010.

1288 K němu viz Hubený, D., Polní četnictvo na Podkarpatské Rusi v letech 1919–1920. In: Bílek, P. A.; Jiroušek, B.; Novotný, L. (eds.), Československo 1918–1938/2018. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2018, s. 154–169.

těž příslušníky Policejního ředitelství v Praze, to však nyní stojí poněkud v pozadí zájmu a objevují se spíše jen sporadické příspěvky k některým aspektům jeho činnosti v souvislosti s dalšími bezpečnostními úřady,¹²⁸⁹ nebo v některých časových úsecích.¹²⁹⁰ Zájem také vzbuzují otázky výstroje a výzbroje.¹²⁹¹

2 Budování armády

2.1 Prostředí: národní vojenské tradice versus únava z cizí války

Národní příběh, jak byl vytvářen od poloviny 19. století, zahrnoval od samého počátku i mýtus vojenské zdatnosti Čechů. Vedle jiných motivů ze středověké historie či dávných pověstí se na čelné místo dostal příklad husitů, který pro potřeby celonárodního příběhu vhodně kombinoval válečnické dovednosti, odhodlání, vytrvalost i rovnostářství, které nejlépe vyhovovalo lidovému, antielitářskému pojetí celého konceptu. Deklarovanou vojenskou zdatnost národa navíc cíleně a dlouhodobě podporovalo i masové sokolské hnutí.¹²⁹² Bojové výkony legií za první světové války v tomto kontextu vyhlížely jako přirozený důsledek národních vlastností.

Vojenské prostředí však tehdy netvořilo přirozenou součást české společnosti. Habsburská armáda představovala v kontextu zmíněného národního příběhu cizí, a vlastně nepřátelskou instituci. Česká společnost byla veskrze civilní a vojenský stav vnímala spíše záporně, včetně otázky povinné vojenské služby.¹²⁹³ Podobný přístup měli také čeští politici, kteří se orientovali ve správních, hospodářských či kulturních otázkách, ale

1289 Např. Hubený, D., „Boj proti zbytečným souložím“. Střípky z dějin boje proti prostituci a obchodu s bílým masem na území Československa a zejména v působnosti Policejního ředitelství v Praze ve 20. až 40. letech 20. století. In: Schelle, K.; Tauchen, J. a kol., *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014, s. 176–184.

1290 Např. Hubený, D., *Zajištění bezpečnosti v poválečné Praze v letech 1918–1920*. In: *Documenta Pragensia 35. Nezměrné ztráty a jejich zvládnání. Obyvatelstvo evropských velkoměst a I. světová válka*. Praha; Dolní Břežany: Archiv hl. m. Prahy; Scriptorium, 2016, s. 77–94.

1291 Spurný, M., *Ve dne v noci podle zákoníku... Policisté a četníci v českých zemích do roku 1945*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013.

1292 Pozadí tvorby národního vědomí skvěle představil Činátl, K., *Dějiny a vyprávění. Palackého dějiny jako zdroj historické obraznosti národa*. Praha: Argo, 2011.

1293 Ke vztahu české společnosti k militární sféře viz např. sborník Rak, J.; Veselý, M. (eds.), *Armáda a společnost v českých zemích v 19. a první polovině 20. století: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 29.–31. května 2001 v Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2004.

neměli žádné zkušenosti s řešením vojenských problémů války a obrany státu. Přes deklarované mýty tak česká společnost byla výrazně antimilitaristická. Vypuknuvší světový konflikt proto většina české společnosti vnímala maximálně prizmatem nutnosti, povinnosti nebo loajality. Oproti například válce z roku 1866, kdy tehdejší rakouská armáda hájila české země proti pruskému vpádu, byly nyní válečné cíle Rakouska-Uherska české společnosti v zásadě cizí, a jen těžko se s nimi mohla ztotožnit. Válečné ztráty a hospodářská nouze se v průběhu válečných let jen zvyšovaly, a v roce 1918 už (nejen) v Čechách únava a vyčerpání přesáhly únosnou mez.¹²⁹⁴

V okamžiku vyhlášení samostatného státu proto všeobecně panovalo mínění, že právě končící válka byla válkou sice největší a nejničivější, ale právě proto i válkou poslední.¹²⁹⁵ Pod dojmem strašlivého válečného prožitku předchozí antimilitaristické tendence zesílily jak u politiků, tak především u civilního obyvatelstva a vojáků, vracejících se z fronty. Události prvních dnů se zdály jejich naděje potvrzovat. Samotný převrat v Praze proběhl nekrvavě, a k zajištění vnitřní bezpečnosti prozatím stačily *ad hoc* formované jednotky dobrovolníků, mezi nimi zvláště sokolstva. Žádné širší vojenské plány neexistovaly a deklarovaným cílem bylo nahrazení vojska občanskou milicí. V tom byli zajedno jak politici domácí, tak zahraniční, především samotný T. G. Masaryk.¹²⁹⁶ Jejich plány vycházely především z ideových, popřípadě filozofických základů, nikoliv z odborně vojenských premis.¹²⁹⁷ Do funkce nejvyššího správce vojenských věcí byl okamžitě po převratu jmenován starosta Sokola Josef Scheiner, prvním ministrem národní obrany se stal národní socialista Václav Klobáček, známý u veřejnosti svým ostrým antimilitarismem. Stoupenci antimilitarismu a idey milice měli ještě dlouho významné slovo při tvorbě vojska a jeho norem a vnímání armády jako „nechtěného dítěte“ přetrvávalo řadu let.¹²⁹⁸

1294 K reakcím české společnosti na válku viz např. Šedivý, I., Češi, české země a Velká válka 1914–1918. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

1295 Český důstojník rakousko-uherské armády nálady ve společnosti ve svých vzpomínkách popsal slovy: „Národ se s ošklivostí odvracel od svého bojiště k třpytným snům o věčném míru“. Kalhous, R., Budování armády, s. 6.

1296 K pozadí a vývoji otázky milice stručně Maršálek, Z., Armáda v roce jedna. Nahrazení armády milicí vtělil Masaryk mj. do znění tzv. washingtonské deklarace.

1297 Masaryk v otázce milice především vycházel ze svého ideologického konstruktů, založeného na silně zjednodušujících tezích o zásadní rozdílnosti vojenského systému demokratických a „absolutistických“ států. Viz např. jeho projev k důstojníkům: Masaryk, T. G., Cesta demokracie: Soubor projevů z republiky I. 1918–1920. Praha: Čin, 1933, s. 98.

1298 Maršálek, Z., Vojenské elity a personální problematika obsazování nejvyšších orgánů československé branné moci v počátcích první republiky, s. 95 n.

2.2 Zdroje: dobrovolníci, domácí vojsko, legionáři, „rakušáci“, francouzští důstojníci

Velení a odborný dohled nad prvními jednotkami nicméně zajišťovali profesionální důstojníci, kteří se z rakousko-uherské armády hlásili novému státu k dispozici. Zprvu se jednalo o muže, kteří již koncem války navázali kontakty s odbojem nebo byli rakouskými orgány pensionováni pro své postoje.¹²⁹⁹ Většinu ovšem tvořili důstojníci, kteří zůstali císaři loajální až do konce války. Zkušení profesionálové si uvědomovali, že vojsko bude hrát také v nových poměrech důležitou roli. Právě díky jejich úsilí se v jednotlivých posádkách formovaly první vojenské jednotky, stavěné z vojáků vracejících se z fronty. Do konce roku 1918 se podařilo zorganizovat až třicet osm praporů, které stačily na posádkovou službu ve vnitrozemí i na obsazení pohraničí českých zemí, kde se zástupci německého obyvatelstva hlásili k tzv. Německému Rakousku.¹³⁰⁰ Některé jednotky pronikly i na Slovensko, kde se jim v nejasné politické situaci podařilo obsadit Pováží, přiblížit se k Bratislavě a především obsadit Košicko-bohumínskou dráhu. To však bylo maximum, na co stačily. Další problém se objevil na Těšínsku, o které usilovalo jak Československo, tak Polsko. Rázem se ukázalo, že je naléhavě třeba větších, dobře organizovaných formací. Ani tehdy se však politici nechtěli nechat přesvědčit, že se nový stát bez řádného vojska neobejde. Věřili, že k obraně územních nároků jsou připraveny spojenecké jednotky, v čemž je z Paříže mylně utvrzoval Edvard Beneš.¹³⁰¹ Naštěstí již v prosinci 1918 začaly z Itálie přijíždět vlaky s legionářskými útvary.¹³⁰²

Již v roce 1921 jeden z čelných legionářů užil později často opakovaný bonmot, že Československo disponovalo silným vlastním vojskem ještě

1299 Obsazení Prahy a okolí po vojenské stránce řídil setník Jaroslav Rošický. Zemským vojenským velitelem v Čechách a posléze i nejvyšším velitelem čs. vojska byl určen pensionovaný polní podmaršál Jan Diviš. Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Výbor národní obrany, kart. 1, zápis z 2. schůze dne 31. 10. 1918.

1300 Stručný popis a mapky obsazování pohraničí viz Bílek, J. a kol., Vojenské dějiny Československa III, s. 29–36.

1301 Beneš, E., Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa III. Dokumenty. Praha: Orbis, 1935, s. 505. Václav Klofáč poté v rozkaze vyhlásil: „V několika dnech přivítáme naše legionáře a francouzské spojence v milované vlasti.“ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Vrchní velitelství čs. branné moci v Praze, kart. 1, Presidium 1918, sign. 1-1-1, 15-1-24. Rozkaz ministra národní obrany V. Klofáče ze dne 17. 11. 1918.

1302 Jako první do Čech dorazil 17. a 18. prosince 1918 39. čs. výzvědný pluk, převoz italských legionářů byl završen do konce měsíce.

dříve, než vůbec vzniklo.¹⁵⁰³ Když se v Praze vyhlášovala samostatnost nového státu, bojovaly již organizované a formálně spojeneckými vládami uznávané československé pluky na italském, francouzském i východoevropském bojišti.¹⁵⁰⁴ Téměř sto tisíc vojáků jistě představovalo nezanedbatelnou sílu. Nejsilnější část, ruské legie, však až do roku 1920 působily na Sibiři, a k dispozici na obranu republiky tak zůstaly horečně budované, ale dobře organizované jednotky legií italských a francouzských. Pro situaci ve vlasti měl rozhodující význam početný armádní sbor italských legií, který přijížděl do Československa od konce prosince 1918. Dvě divize s vlastním dělostřelectvem představovaly v daném okamžiku v celém prostoru zdaleka nejmohutnější sílu.¹⁵⁰⁵ Itálie navíc vystrojila, vyzbrojila, zformovala do tzv. domobraneckých praporů a odeslala do Čech devadesát tisíc dobrovolníků z řad zajatců rakousko-uherské armády, zajatých v závěru války. V naprosté většině se jednalo o etnické Čechy, přestože v nich sloužili i Němci z českých zemí.¹⁵⁰⁶ Dobrovolníky Itálie plně vyzbrojila a vystrojila, a spolu s nimi odeslala i množství dalších kořistních zbraní a materiálu. V prvních kritických měsících tedy měla Itálie na budování vznikajícího československého vojska velký podíl.

V důsledku absence předchozích plánů nebo dohod a následných improvizací se rázem rozhořel velmi nepříjemný spor o celkové velení vojska, který odrážel jak italsko-francouzské soupeření o vliv v Československu i celé střední Evropě, tak animozity mezi „domácími“ vojáky a legionáři, a nakonec i kompetenční a koncepční spory mezi „domácími“ politiky a E. Benešem, ale i T. G. Masarykem a M. R. Štefáníkem.¹⁵⁰⁷ Stejně jako ve sféře zahraniční politiky i ve vojenských otázkách rychle zvítězila jednoznačná orientace na Francii. Do Československa kromě legionářských pluků dorazila francouzská vojenská mise v čele s generálem Mauricem Pellém, jenž se nakonec stal vrchním velitelem československých vojsk, a posléze prvním náčelníkem Hlavního štábu.¹⁵⁰⁸

1503 Proslov tehdejšího ministra národní obrany Otakara Husáka na schůzi Svazu čs. důstojnictva. Kostrba-Skalický, O., *Bewaffnete Ohnmacht*, s. 440.

1504 V okamžiku ukončení války legie čítaly brigádu o dvou plucích ve Francii, divizi rozšiřující se na armádní sbor v Itálii a armádní sbor o třech divizích v Rusku. Další oddíly se tou dobou formovaly. Stručně k historii legií Pichlík, K.; Klípa, B.; Zabloudivová, J., *Československé legie 1914–1918*. Praha: Mladá fronta, 1996.

1505 Převahu dvaceti tisíc vojáků a veškerého materiálu armádního sboru zorganizovali Italové během pouhých šestnácti dní. K okolnostem a pozadí italského angažmá viz Klípa, B., *Italská vojenská mise v Československu*.

1506 V rámci domobraneckých praporů vznikaly dokonce i zvláštní německé roty. Armáda a národ, s. 108.

1507 Pozadí a průběh sporů viz Břach, R.; Láník, J., *Dva roky bojů a organizační práce*, *passim*.

1508 K osobě M. Pellého viz Břach, R., *Generál Maurice Pellé*.

2.3 Boje: obsazování Těšínska a válka o Slovensko

Zásadní koncepční, ale také prestižní a kompetenční spory vrcholily v době, kdy iluze o věčném míru i jednoznačné podpoře ze strany velmocí utrpěly první vážné šrámy. V prvním pololetí roku 1919 se zcela nepřipravené československé jednotky ocitly v regulérních bojích, neboť se střetly s pravidelnými vojenskými silami. Uspěly tam, kde měly převahu či kde zasáhly dobře zorganizované útvary. Na Těšínsku v tzv. sedmidenní válce (23.–30. ledna 1919) dva legionářské pluky podporované několika prapory „domácího“ vojska rychle přemohly odpor polských jednotek.¹⁵⁰⁹ Laciné vítězství a územní zisk se však ukázaly strategickou prohrou, když do budoucna citelně poznamenaly vztahy mezi oběma státy, které jinak mohly být přirozenými spojenci.

Mnohem nebezpečnější situace nastala na Slovensku. Československo zde především stavělo na diplomatických úspěších, kdy se během mírových jednání v Paříži postupně dařilo rozbít územní integritu Uherského království.¹⁵¹⁰ Pouze tento diplomatický tlak a síla legionářského armádního sboru, který od prosince 1918 začal jako první legionářské vojsko přijíždět do vlasti, umožnily v lednu 1919 rychlé obsazení Spojenci vytyčené demarkační linie. Další eskalace teritoriálních požadavků vůči Uhersku ze strany Rumunů, Jihoslovanů i Čechoslováků však přispěla k vnitropolitické krizi v Uhersku, což vedlo k vyhlášení Maďarské republiky rad a následné válce, trvající od dubna do srpna 1919. Nečekaná maďarská protiofenzíva rozrazila sestavu československých vojsk, a dokonce dosáhla polských hranic, čímž zcela odřízla jednotky na Podkarpatské Rusi.¹⁵¹¹ Také postup na středním Slovensku hrozil katastrofou, zvláště když v téže době probíhala výměna italských velitelů za francouzské a české důstojníky.

Teprve porážka na Slovensku probrala politiky i českou veřejnost. Viditelná výzbrojná, morální, ale také intelektuální převaha maďarské armády a jejího velení znamenaly konec úvahám o nepotřebnosti vyšších velitelství a štábů, vnímaných dříve jako „militaristické“ instituce. Byly uvolněny prostředky pro rozsáhlé a nákladné objednávky válečného materiálu u domácích podniků i v zahraničí. Formovaly se nové jednotky a hlavně polní svazky

¹⁵⁰⁹ Obecný kontext a krátkou charakteristika bojů viz Bílek, J., Kyselá těšínská jablíčka. Československo-polské konflikty o Těšínsko 1919, 1938, 1945. Praha: Epocha, 2011.

¹⁵¹⁰ K československým požadavkům na mírové konferenci a zprávám o vyjednávání viz zvl. Dejmek, J.; Kolář, F. (eds.), Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920 (Dokumenty československé zahraniční politiky A/2/1). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001.

¹⁵¹¹ Vyčerpávající popis vojenských operací na Slovensku viz Hronský, M., Boj o Slovensko a Trianon, *passim*.

vyššího stupně.¹³¹² Bývalý rakousko-uherský podmaršál Alois Podhajský byl pověřen organizací celého nového armádního sboru, který měl na Moravě představovat strategickou zálohu.¹³¹³ K rozhodujícímu střetu o Slovensko však nakonec nedošlo. Maďarská republika rad se podvolila tlaku dohodových mocností a stáhla se na určené hranice. Úspěšná ofenzíva rumunských vojsk pak zanedlouho přinesla její porážku a zánik. Konec ohrožení Slovenska ale znamenal až podpis mírové smlouvy v Trianonu v červnu 1920.

2.4 Unifikace: cesta k jednotnému vojsku a branný zákon

Ukončení bojů na Slovensku nepřineslo toužebně očekávaný klid. Nebezpečná mezinárodní situace ukázala zcela jasně nutnost udržování stálého, dosti početného vojska, a to nejen k obraně vlastního území. Náčelník francouzské vojenské mise generál Pellé již na své první audienci v únoru 1919 překvapil prezidenta Masaryka kategorickým požadavkem, aby se v Československu formoval co největší počet vyšších vojenských celků – polních divizí. Ovšem nikoliv snad pro zabezpečení hranic země či pro nasazení na Slovensku, ale pro eventuální útok proti Německu – pro případ, že by odmítlo podepsat mírovou smlouvu. Zatímco dosud Češi spoléhali na přímou pomoc dohodových vojsk, nyní měli naopak sami přispět k případné trestné expedici do nitra Německa.¹³¹⁴ Boje na Těšínsku a válka o Slovensko navíc naznačily další možné nepřátele nového státu. Namísto snů o občanské milici bylo nutné přikročit k formování řádné armády. Vojsko se však v roce 1919 skládalo z mnoha navzájem odlišných složek: legionářských pluků, domobraneckých praporů, dobrovolnických jednotek a formací vzniklých na základě bývalých rakouských útvarů. Odlišný výcvik, tradice i výzbroj představovaly podstatný problém, zvláště když k nim přistupovala i vzájemná nevraživost. Stát potřeboval jednotnou armádu, vycházející ze stejných organizačních a výcvikových principů, jednotně vyzbrojenou, s uceleným velitelským sborem.¹³¹⁵

Ideovým vzorem nové armády se měly stát legie, prakticky se ovšem počítalo se vzájemným splynutím legionářských pluků s „domácím“ vojskem, přičemž se často záměrně uchovávaly i tradice některých pluků habsburské armády (plzeňského 35. pěšího pluku a mnoha jiných), spjatých s určitým

1312 Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb, operační oddělení 1919–1939, inv. č. 781, kart. 5, Seskupení jednotlivých oddílů na Slovensku v pěší divize.

1313 Tamtéž, inv. č. 36, kart. 1, Situační zpráva velitelství sboru Podhajský.

1314 Břach, R., Generál Maurice Pellé, s. 70.

1315 Břach, R.; Lánik, J., Dva roky bojů a organizační práce, s. 127.

regionem.¹³¹⁶ Přes přežívající úvahy o milici nakonec zvítězil koncept všeobecné branné povinnosti veškerého obyvatelstva. Hodně zaznamenaní je, že o formu armády, jakož i délku prezenční služby se nejvíce zasazoval generál Pellé, který o nutnosti silného stálého vojska musel přesvědčit většinu československých politiků.¹³¹⁷ V březnu 1920 tak byl přijat branný zákon představující základní právní předpis armády po celé meziválečné období.¹³¹⁸ Na jeho základě poté – v návaznosti na souběžný návrat ruských legií a postupnou demobilizaci válečných ročníků – došlo v průběhu roku 1920 k unifikaci vojska v novou, jednotnou armádu.

Vrcholný orgán branné moci představovalo Ministerstvo národní obrany. V jeho rámci se velitelská stránka armády soustředila do Hlavního štábu, zatímco ostatní ministerské orgány měly především správní působnost. Kromě samotného ministra si jistý formální význam uchovala instituce generálního inspektora branné moci, vycházející z tradic popřevratové doby (po náčelníkovi Sokola Josefu Scheinerovi jím byl básník Josef Svatopluk Machar). Svoji vojenskou kancelář, stojící mimo ministerstvo, měl i úřad prezidenta republiky, jenž oficiálně byl i vrchním velitelem branné moci.

Velitelské centrum armády představoval Hlavní štáb.¹³¹⁹ Území státu se členilo na čtyři zemská vojenská velitelství (Praha, Brno, Bratislava a Užhorod), kterým podléhaly veškeré vojenské útvary v oblasti jejich působnosti. Druhy vojska se rozlišovaly na tzv. hlavní zbraně (pěchota, dělostřelectvo, letectvo, jezdeckto), pomocné zbraně (ženijní, telegrafní a automobilní vojsko, vozatajstvo) a služby (např. technické, justiční, doplňovací apod.). Mírovou organizaci pěchoty tvořilo čtyřicet osm pěších pluků, čtyři horské pěší pluky, deset hraničářských praporů, později ještě Hradní stráž a prapor tzv. útočné vozby (obrněná technika). Dělostřelectvo mělo šestnáct lehkých, patnáct středních („hrubých“), tři horské a tři těžké dělostřelecké pluky, pluk minometů a dvanáct horských dělostřeleckých oddílů. Jezdeckto čítalo deset pluků, letectvo tři pluky. Později se počty útvarů postupně zvyšovaly.

Hlavními organizačními celky, označovanými jako tzv. vyšší jednotky, se staly divize a brigády. Celkem měla mírová armáda dvanáct divizí, dvě samostatné horské brigády a tři brigády jezdecké (kromě řady dalších

¹³¹⁶ Plzeňští „pětatřicátníci“ kombinovali regionální tradici svého pluku s osvoboditelskou tradicí 35. pluku italských legií, podobně jako písecký 11. nebo čáslavský 21. pěší pluk.

¹³¹⁷ Vynikající shrnutí politických debat viz Břach, R.; Láník, J., Dva roky bojů a organizační práce, s. 142–147.

¹³¹⁸ Branný zákon ze dne 19. března 1920. Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka XLI, č. 193/1920 Sb. z. a n.

¹³¹⁹ Organizaci armády řešil předpis Org-1 z roku 1920. (Všeobecná organizace čs. branné moci. Služební předpis Org-1. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1920.)

útvary zbraní a služeb). Organizační struktura nezahrnovala stupeň armádního sboru, a jednotlivé divize a samostatné brigády tak přímo podléhaly územně příslušným zemským vojenským velitelstvím: v Čechách bylo posádkou pět divizí a jedna silná jezdecká brigáda, na Moravě tři divize a jezdecká brigáda, na Slovensku tři divize, jezdecká brigáda a dvě horské brigády, zemskému vojenskému velitelství v Užhorodu podléhala jediná pěší divize.¹³²⁰ Zákon č. 196/1920 Sb. z. a n. počítal s celkovým stavem armády v době míru devět tisíc důstojníků, devět tisíc délesloužících poddůstojníků a sto padesát tisíc příslušníků mužstva.¹³²¹ Plánované počty armády pro případ války závisely především na množství zbraní, výstroje a dalšího materiálu, stejně jako na počtech vycvičených a připravených záložníků. Cesta k podzimu 1938, kdy československá armáda po mobilizaci dosáhla počtu téměř 1,5 milionu mužů, byla ještě dlouhá.¹³²²

2.5 Přípravy na další války: vojenské plánování v prvních poválečných letech

Zatímco boje na Těšínsku i na Slovensku probíhaly pod tíhou aktuální situace, již zmíněná první audience generála Pellého u prezidenta republiky naznačila nutnost připravovat plány vojenských akcí pro všechny eventualy budoucího vývoje mezinárodní situace. Právě válečné plánování se stalo jednou z domén francouzských důstojníků, působících v klíčových funkcích na Hlavním štábu. Není proto divu, že plány do značné míry odrážely strategické potřeby jejich vlasti, které však odpovídaly i potřebám Československa, zvláště co do premisy trvalosti versailleského systému.¹³²³ Československá armáda měla v rámci svých možností podpořit případné akce francouzských vojsk proti Německu. Již v květnu 1919 se objevil improvizovaný plán výpadu na Bayreuth, později byly vypracovány plány na mnohem masivnější ofenzivní činnost do Bavorska, Saska a Slezska.

1320 Sumarizační přehled organizace a dalšího vývoje viz např. Sander, R., Organizační a dislokační vývoj československé armády v letech 1918–1939. Sborník archivních prací, 35 (1985), č. 1, s. 3–159; Fidler, J.; Sluka, V., Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938. Praha: Libri, 2006.

1321 Zákon, jímž se stanoví početní mírový stav československého vojska, ze dne 19. března 1920, č. 196/1920 Sb. z. a n.

1322 Z nesčetných publikací k čs. armádě v září 1938 viz např. Šrámek, P., Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939. Praha: Mladá fronta, 2008.

1323 Vynikající souhrnný přehled souvislosti československých válečných plánů s francouzskými podává Straka, K.; Kykal, T., Československá armáda v letech budování a stabilizace 1918–1932. Praha: Ministerstvo obrany České republiky; Vojenský historický ústav Praha, 2013, zvl. s. 74–94.